

CZESŁAW GRAJEWSKI* – WARSAW
MAŁGORZATA PĘGIER** – WARSAW

GRATULARE SION ALMA. **UNKNOWN OFFICE OF ST CATHERINE OF ALEXANDRIA**

Abstract

The article is a pioneering edition of a breviary Office of St Catherine of Alexandria titled *Gratulare Sion alma*, from a breviary of the Benedictine Abbey in Saint-Savin en Lavedan, on the France – Spain border. The breviary is kept in the City Library in Toulouse (manuscript 73). The Office was not included in *Analecta Hymnica*, while *Repertorium Hymnologicum* only contains its incipit, which was noted by U. Chevalier based on printed *Breviarium Grassense* (Toulouse 1513). As the Office is present in the 15th century part of the manuscript from Saint-Savin en Lavedan, one may suppose that it is the oldest known source of *Gratulare Sion alma*. The Office has a Benedictine form, and to a large extent it is original work. Almost all antiphons and most responsories seem to have been created locally and do not have their counterparts in other liturgical sources. The manuscript 73, which is described here, is not the only existing breviary from Saint-Savin en Lavedan. There is also an earlier, two-volume breviary from the same abbey, kept in the City Library in Bagnères-de-Bigorre (manuscripts 31 and 32, 14th century), but it does not include any Office of St Catherine.

Keywords: St Catherine of Alexandria; The Divine Office; breviary; liturgy

* Czesław Grajewski – Professor of humanities, Institute of Art History, Cardinal Stefan Wyszyński University

e-mail: cz.grajewski@uksw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2692-8232>

** Małgorzata Pęgier – Ph.D. in humanities, Institute of History, Cardinal Stefan Wyszyński University

e-mail: m.pegier@uksw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-3509-9659>

The subject of this article is the text of the breviary Office *Congratulare Sion alma* composed in honour of St Catherine of Alexandria. This work does not exist in scholarly circulation; it has not been included in the *Analecta Hymnica*,¹ nor has it been published *in extenso* so far.² However, it is worth paying attention to, as it expands knowledge about the development of the cult of this significant figure for European culture. The present study should therefore be regarded as a pioneering edition of the Office, which, as intended by the authors of the article, is thus introduced into scholarly circulation.

The beginning of the cult of St Catherine in the West, locally present since the 8th century,³ can be traced to Normandy in the mid-11th century. From then on, it gradually gained momentum with the importation of her relics (circa 1030) to the now defunct Trinité-du-Mont/St Catherine monastery in Rouen by the monk Simeon of the Sinai monastery.⁴ Liturgical calendars from the 11th century, let alone earlier ones, do not generally include the saint.⁵ And although in liturgical books written down in the 12th century, the celebration of St Catherine is marked in (very few) instances,⁶ it was at that time that the first surviving breviary Offices were written, representing some of the strongest manifestations of her veneration.

Tracing the liturgical texts for 25 November in the books, one easily notices their abundant variety, especially in France. The monasteries around Rouen show the strongest concentration of evidence of the cult of the Martyr of Sinai, proving

¹ *Analecta Hymnica* (hereinafter: AH) contains the texts of nine rhymed Offices in honour of St Catherine: *Inclita sanctae virginis* (12th century); *Benedicta sit immensa* (13th century); *Ave virgo speciosa* (13th century); *Gratulemur in honore* (13th century); *Virginis eximiae* (13th century); *Triumphandi concordando* (14th century); *Lucundare superna patria* (14th century) and two Offices without the first antiphon. AH 18, no. 37–39; 26, no. 69–74. AH should now be approached with the right degree of criticism, both for the attribution of sources and their selection.

² The only mention in the literature is the incipit of the Office published in U. Chevalier, *Repertorium Hymnologicum*, vol. 4, Louvain 1912, p. 155, no. 37734.

³ P. Assion, *Katharina (Aikaterinê) von Alexandrien*, in: *Lexikon der Christlichen ikonographie*, vol. 7, ed. W. Braunfels, Rom-Freiburg-Basel-Wien, 1990, col. 290.

⁴ Ch. Walsh, *The Cult of St Katherine of Alexandria in Early Medieval Europe*, Hampshire-Burlington 2007, p. 73.

⁵ E.g. *Breviarium antiquissimum*, Einsiedeln, Stiftsbibliothek, ms. 83(76), 2nd half of 11th c., f. 7v; *Missale vetus*, Montpellier, Bibliothèque Interuniversitaire. Section de Médecine, ms. H314, 11th/12th c., f. 6r and English manuscripts from the 3rd quarter of the 11th century: the Exeter psalter, London, British Library, Harley ms. 863, f. 6r and collectarium of Winchester, London, British Library, ms. Cotton MS Vitellius E XVIII, f. 7r. The earliest Mass forms for the feast of St Catherine come from Monte Cassino in the 10th century. Por. H. Paprocki, *Katarzyna Aleksandryjska, II. Kult*, in: *Encyklopedia katolicka*, vol. 8, ed. A. Szostek, Lublin 2000, col. 986–987. The mere presence of texts about St Catherine in such early liturgical sources should not be overly surprising in light of the Benedictines of Monte Cassino's contacts with Greek communities in southern Italy.

⁶ E.g. Munich, Bayerische Staatsbibliothek, ms. Clm 23037, f. 6r; London, British Library, Cotton ms Vespasian A XIV, f. 6r; Paris, Bibliothèque Nationale de France, ms. NAL 2188, f. 4r.

that it was from the north of France that it spread across Europe.⁷ The first Office of St Catherine was written at the Benedictine monastery of Holy Trinity and St Catherine in Rouen, created by the monk Ainard.⁸ Although the content of this composition has not survived, the mid-11th century can be considered the moment when the expansion of post-Gregorian works dedicated to the Virgin of Sinai began.

James J. Blasina distinguished three main types of breviary Offices dedicated to her.⁹ The first is the Frankish-English initiatory *Inclita sanctae virginis*, very widespread in Europe; the second is the Neapolitan-Norman *Virginis eximiae*, even more popular than the previous one; the third is the Norman-Germanic *Ave virgo speciosa*, characteristic primarily of Germanic circles.

After examining some 1,000 records of the Offices concerning St. Catherine, a fourth, *Gratulemur in honore* – an Office characteristic of the Burgundian Netherlands – should absolutely be added to the above three types. It was composed in Liège or the immediate vicinity in the early years of the 13th century or even earlier – in the late 12th century. This Office was present in the Leodian liturgy almost unchanged until the end of the 18th century, long after the Council of Trent. Outside the territory of the Diocese of Liège, it was performed in Erfurt (as late as the 15th/16th century)¹⁰ and in Płock as early as the 14th century¹¹ and there are many indications that it survived there until approx. the middle of the 15th century.

In addition to these four essential Catherinian Offices, medieval and later sources contain other endemic Offices that we do not find in the breviaries, as they constitute isolated cases, characteristic of only one particular centre or a small area, and have been preserved in one or few records. Such is, among others, the office *Gratulare Sion alma*, which is the subject of this article.

Office *Gratulare Sion alma*

According to the current state of knowledge, only two written works containing the text of *Congratulare Sion alma* are known to come from Saint-Savin en Lavedan and Lagrasse Benedictine monasteries.

⁷ P. Schill, *Ikongraphie und kult der hl. Katharina von Alexandrien im mittelalter studien zu den szenischen darstellungen aus der Katharinenlegende*, München 2005, p. 54 [doctoral dissertation, Ludwig-Maximilians-Universität].

⁸ Ordericus Vitalis (c. 1075 – c. 114), in a chronicle entitled *Historia Ecclesiastica*, describing, among other things, the history of Normandy, records the person of a Benedictine monk named Ainard (Aenardus, Ainardus, Aynardus, d. 1078), a monastic liturgist and musician. Cf. V. Gazeau, *Normannia monastica. Prosopographie des abbés bénédictins (Xe-XIIe siècle)*, Caen 2007, p. 299; idem, *Les abbés bénédictins de la Normandie ducale*, „Anglo-Norman Studies”, 26 (2003) p. 80.

⁹ J.J. Blasina, *Music and Gender in the Medieval Cult of St. Katherine of Alexandria, c. 1050–1300*, Cambridge MA 2015 [doctoral dissertation, Harvard University], pp. 52–93.

¹⁰ AH 26, no. 74. Sources: Breviary from the church of St Severus in Erfurt, Frankfurt am Main, Universitätsbibliothek, ms. Carm. 24 (1494); breviary from St Mary's Cathedral in Erfurt; printed by Kaspar Hochfelder, Nuremberg 1497; breviary from St Severus Church in Erfurt; printed by Johann Schöffler, Mainz 1518.

¹¹ Płock, Library of the Seminary, ms. bs. *Pontificale Plocense* 12th/13th c. The Office *Gratulemur in honore* was added in the early 13th century to the manuscript. The codex arrived in Płock most likely in the 14th century.

Essential to the subject of the article is a manuscript found in the Toulouse Municipal Library,¹² which is the basis for the edition of the Office text. This is the breviary used at the Benedictine abbey of Saint-Savin en Lavedan, located in the Diocese of de Tarbes.¹³ The manuscript's provenance is confirmed by the presence of two Offices about the abbey's patron saint, St Saviniana (translation of 5 August and the main feast on October 9 with octave). The paper-and-parchment codex (374 inscribed pages measuring 197 x 140 mm), restored in 1982, is not homogeneous. It contains a small fragment of a missal (f. 146–164), and a liturgical calendar, but the largest part of it consists of the pages of several breviaries from the 14th, 15th and 16th centuries.¹⁴ The liturgical calendar is found not at the beginning of the codex, but inside (f. 164–175) and is a later addition from 16th century. The liturgical degree (*dignitas*) of the celebration of St Catherine is designated therein as II *capis* (*duobus capis*, f. 174v). The codex may have been in use as late as 1565 (marginal note, f. 374v), that is, during the historic reign (1543–1593) of the enlightened Abbot François de Foix Candale, OSB. It must have been a time of flourishing musical culture in Saint-Savin de Lavedan, as evidenced by the construction in 1557 by an anonymous organ builder of the Toulouse school¹⁵ of a small but richly carved, 8-voice Renaissance organ with a single keyboard, one of the oldest organs currently in existence in France.

Manuscript 73 is not the only existing breviary from Saint-Savin en Lavedan Abbey. We even have an earlier, two-volume breviary,¹⁶ but it is difficult to draw conclusions from it about the celebration of the canonical hours on St Catherine's Day. Both volumes are missing the initial pages where the calendar most likely was included. That is frustrating, of course, but what is really surprising about it is the lack of an Office about the saint (not due to damage), so it is likely that the breviary was transcribed at a time when the abbey was not yet using its own texts about St Catherine, although 25 November was obviously celebrated, as supported by the objects of veneration associated with her figure (more on that later). A faint trace, drawing attention to the liturgy on the day of the Virgin of Alexandria, is

¹² Toulouse, Bibliothèque Municipale, ms. 73, f. 332r–334r (original folio 119r–121r). V. Leroquais, *Les breviaries manuscrits des bibliothèques publiques de France*, vol. 4, Paris 1934, pp. 179–182. Digital copy Paris, BNDF, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b105600395> (accessed on: 23.07.2021).

¹³ The Monastery of Saint-Savin en Lavedan (Abbaye de Saint-Savin-en-Lavedan; Santi Savini di Bigorra or St. Savini Levitanensis) was a Benedictine abbey in the municipality of Saint-Savin, Hautes-Pyrénées. The manuscript was owned by the Dominicans in Toulouse before it was included in the City Library's holdings. V. Leroquais' provenance of the breviary is confirmed by Joseph Lemarié in *Le bréviaire de Ripoll, Paris, B.N. lat. 742. Étude sur sa composition et ses textes inédits*, Montserrat 1965, p. 38.

¹⁴ *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France*, vol. 7, ed. P. Fournier, Paris 1885, p. 33.

¹⁵ P. Lafond, *Abbaye de Saint-Savin de Lavedan (Hautes-Pyrénées) (suite et fin)*, „Bulletin Monumental” 53 (1887) p. 10.

¹⁶ Bagneres-de-Bigorre, Bibliothèque Municipale, mss. 31, 32 (14th c.). V. Leroquais, *Les breviaries manuscrits des bibliothèques publiques de France*, vol. 1, Paris 1934, pp. 101–104.

a later added marginal note, now illegible, written next to the correct place in the calendar (ms. 31, f. 96r).

A second, later source for the transmission of *Congratate Sion alma* is the Benedictine breviary printed for the Abbey of the Blessed Virgin Mary in Lagrasse (La Grasse, Diocese of Carcassonne).¹⁷ As a result of being hidden in a damp place during the German occupation (1940–1944), it suffered greatly,¹⁸ e.g. the colophon no longer exists, which showed that *Breviarium Grassense* was embossed in 1513 by the Toulouse printer Jan de Guerlins (d. 1521),¹⁹ active in the late 15th and early 16th centuries in Spain and France.²⁰ From the very scanty information, it appears that a probably unique copy (restored in 1959²¹) of this print,²² from which U. Chevalier transcribed the incipit of the Office for his catalogue, has been preserved. And this is the only, so far, faint trace of *Congratate Sion alma* in the scientific literature, and, importantly, a trace from the 16th century – clearly later than the manuscript from Saint-Savin en Lavedan.

The Benedictines at Saint-Savin de Lavedan seem to have introduced their own texts about St Catherine into the breviary liturgy later than most religious centres in Europe. Since the earlier, 14th-century breviary (Bagnères-de-Bigorre, mss. 31 and 32) was never supplemented with the Catherinian Office, it is reasonable to believe that it was withdrawn from use in the 15th century and in its place the Benedictines introduced a new, updated one (Toulouse, ms. 73), which already witnesses the celebration of the new Office of *Gratulare Sion alma* on 25 November. There are many indications that this book documents a picture of 15th-century monastic liturgy, which was already well-established, although not very far-reaching into the past at the time.

Gratulare Sion alma exhibits a monastic (Benedictine) structure. Thus, Vespers contains four antiphons, a responsory and the antiphon ad Magnificat. The two nocturnes consist of six antiphons and four readings with responsories, followed by a canticum with a preceding antiphon. The third nocturne consists of other four readings with responsories. Lauds consists of five antiphons, a responsory and the antiphon ad Benedictus.

It is necessary at this point to highlight a characteristic trace. At the time of the entry of the Office *Congratate Sion alma* into the manuscript, another Alexandrian saint – Peter, the bishop – was mentioned in parallel with St Catherine

¹⁷ *Breviarium ad usum sacri et devoti monasterii Grasse, Carcassonnensis diocesis, Per Johannem de Guerlin*. Cf. R. Amiet, *Missels et bréviaires imprimés (Supplément aux catalogues de Weale et Bohatta). Propres des Saints (édition princeps)*, Paris 1990, p. 148.

¹⁸ F.X. Altés i Aguiló, *El breviari del monestir de Lagrassa imprès l'any 1513, i el seu homiliari catalanonarbonnes*, „Miscellània litúrgica catalana”, 8 (1997) pp. 75–76.

¹⁹ *Répertoire bibliographique des livres imprimés en France au seizième siècle*, XVIII 77:1, eds. L. Desgraves, J. Betz, J. Muller, Baden-Baden 1974.

²⁰ F.J. Norton, *Printing in Spain 1501–1520*, Cambridge 1966, pp. 31–32. In addition to the breviary for the Abbey of Lagrasse, de Guerlins also published a breviary for the Diocese of Tarbes (*Breviarium Tarbense*, Toulouse 1519). Amiet, *Missels et bréviaires imprimés*, pp. 295, 571, 600.

²¹ Altés i Aguiló, *El breviari*, p. 81.

²² Amiet, *Missels et bréviaires imprimés*, p. 148; Altés i Aguiló, *El breviari*, p. 75.

in many liturgical centres under the date of 25 November. This martyr, although present earlier in calendars, became a background figure after the introduction of the celebration of St Catherine. In the breviary of ms. 73 only three liturgical moments include brief mentions of him. An oration precisely in his honour, *Deus mundi Creator*, was recited for the first time at Vespers after the oration *Deus qui dedisti legem Moysi*. More space was devoted to him in the second nocturne, when first six antiphons about St Catherine were sung, but the following four readings (passages) were already about St Peter (*in secundo nocturno fit de sancto Petro martyre*). After the canticle, it turned praising St Catherine, as four responsories are again dedicated to her. The figure of the holy bishop was recalled for the third time at the end of the Lauds, when, as in vespers, a prayer in his honour was included.

Originally, therefore, the second nocturne emphasized the figure of the Alexandrian martyr. The manuscript, however, witnesses to a time when the shift of the celebration of St Peter the Martyr to another day had already taken place.²³ Here, in addition to the three instructions described above (the so-called rubrics), the margins of the pages recorded the word *transfertur* three times in 16th-century script, alerting the performers not to recite texts about St Peter, as his liturgical celebration had been moved. Similar process was noted in the calendar: 'Petri episcopi et martyris transfertur' (f. 174v). This may indicate that the book was still in use in the mid-16th century.

Since we are dealing only with the textual version of the Office, we cannot claim anything with certainty about the melodies of most antiphons and responsories, nor can we confirm the existence of the phenomenon of numerical succession of modi, so characteristic of post-Gregorian works. Most of the chants appear to be original creations. This is confirmed by the acrostics in the antiphons of both nocturnes and Lauds, arranged in a chain of successive letters of the alphabet.

1st Nocturne:

Ad aeterni Regis laudem
Beatissima Regina
Clara virgo Catharina
Dum videret properante
Erat virgo Catharina
Festum sanctae Catharinae

2nd Nocturne:

Gloriosae Catharinae
Hac in die Catharina
Inclita virgo doctorum
Katherina gloriosa
Luce clara perlustratur
Martyr Christi Catharina

²³ V. Leroquais reports that the date under discussion is 27 November.

Canticle Antiphon:
Noster caetus clangat laetus

Lauds:
Optatus dies rutilat
Praeclara nobis gaudia
Quam devotis obsequiis
Regitur caelestis curia
Splendor aeterni luminis

The ad Nonam and ad Magnificat antiphons at Second Vespers are also original.

On the other hand, the following chants should be considered unoriginal (i.e., borrowed from or highly modelled on other Offices): both hymns (I Vesperae and Matutinum), three of the four little hour antiphons (prima, tertia and sexta), the 4th responsory *O Christi pietas*, the 7th responsory *Sancta Catharina Christi martyr* (this is a variant of the chant in honour of various saints, including Benedict's *Sancte Benedicte confessor Domini*). The hymns (*Catharina mirabilis* and *Ad festum sanctae virginis*), whose texts were widespread in Europe, were probably sung with the same melody as in the other centres, but we cannot be certain.

Two songs reveal borrowings from other chants: 1. the antiphon of the Lauds *Optatus dies rutilat* (its beginning betrays an affinity with the text of the hymn to St Tecla) and the antiphon *ad Benedictus O summa Christi pietas*, showing clear ties to the identically titled antiphon to St Nicholas. The latter, by the way, appears quite often in various Catharinian Offices, most often in the version *O Christi pietas*. However, doubts could be raised about the last antiphon *O caelestis regni rosa*, because the same text is found in a 15th-century monastic prayer book from Pavia.²⁴ Among other things, the book contains eight texts dedicated to St Catherine, including two antiphons and five orations. In addition, this antiphon (in a slightly altered form) also appeared in a 15th-century manuscript from Brussels.²⁵

It should also be added that the breviary readings were based on the text of the *Golden Legend* of James de Voragine. This is one of more than a dozen textual variants of the *Passio* used in the Offices concerning St Catherine.²⁶ Two characteristic mistakes by the scribe, uncorrected in the manuscript, are worth highlighting in the text of the Office. The first appeared in the last stanza of the vesper hymn *Catharina mirabilis: Hoc decus* (should be: Deus) *det omnipotens / et Filius omnipotens / cum Spiritu Paraclito / qui regnat in perpetuo*.

The second obvious error is evident in the instructions for the last antiphon of the Lauds. The copyist noted 'ad Vesperas', although it should be 'ad Benedictus'. Despite the evident usage of the book, there are no signs of proofreading anywhere, which poses the question whether these errors should be considered so obvious that the editors saw no need to correct them. Or perhaps these mistakes were left

²⁴ *Liber precum*, Mediolan, Biblioteca Nazionale Braidense, ms. AD IX 41, f. 11v.

²⁵ AH 46, no 242.

²⁶ *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis* A–I, ed. Socii Bollandiani, Bruxellis 1898–1899, p. 252, no 7.

uncorrected because manuscript breviaries were already a thing of the past, supplanted by printed books, which required unification. Particularly in Benedictine circles, the liturgical degree of the celebration of St Catherine had clearly declined to the level of the common recollection of virgins. In addition, the stipulations of the Council of Trent forbade the use of rhymed Offices.

For the most part, the Office *Congratate Sion alma* appears to be an original creation of (most likely) the Benedictines. Naturally, one has to allow for the possibility that this Office was edited in another centre and was also adopted in Saint-Savin en Lavedan, but this seems less likely against the current state of knowledge. We simply know of no other record source. Absence of proof, of course, is not evidence of absence; however, having no previous records of this Office or even information about it, according to the principle of inference *ex silentio*, until we come across such, we consider this Office as a manifestation of the local cult of St Catherine.

Perhaps the unique texts echo Catalan, or possibly Catalanarbanian, liturgy. The survival of such a conglomerate is suggested by the results of a comparative study of the breviary readings in a homily also printed in 1515 by John de Guerlins for the Monastery of the Blessed Virgin Mary in Lagrasse.²⁷

Finally, a general note: the cult of St Catherine of Alexandria at the Abbey of Saint-Savin en Lavedan is documented from the beginning of the present Romanesque temple. An altar dedicated to her from the 12th century survives, as does a fragment of a later altar painting (the saint's head; now in the Musée du Trésor, located in the former chapter house). These objects of veneration place the Abbey of Saint-Savin en Lavedan among the earlier centres where the cult of Saint Catherine occurred. It lasted uninterruptedly for at least four centuries (12th–16th centuries), as evidenced by a breviary with the recorded Office *Congratulare Sion alma*. Other surviving sources, however, prove that the Benedictines at Saint-Savin en Lavedan delayed for a relatively long time before introducing a breviary Office dedicated to the saint into the liturgy.

Text edition

(classical Latin spelling)

Abbreviations:

an – antiphona

ca – canticum

cap – capitulum

ev – evangelium

h – hymnus

i – incipit

inv – invitatorium

or – oratio (collecta)

ps – psalmus

r – responsorium

²⁷ Altés i Aguiló, *El breviari*, pp. 75, 107.

- – repetitio a latere
 v – versus responsorii
 vs – versiculus

	In vigilia beatae Catharinae	W wigilię świętej Katarzyny
	I Vesperae	I nieszpory
	<i>Super psalmos antiphonas</i>	<i>Antyfony do psalmów</i>
an 1	Gratulare Sion alma tanti festi gaudio quo regina Catharina triumphat martyrio.	Ciesz się i raduj, Syjonie, szczęśliwy z tak wielkiego święta, gdy królowa Katarzyna triumfuje nad męczeństwem.
an 2	Salve martyr gloriosa sponsa Christi nobilis quae triumphas in agone sacri plena minimis.	Bądź pozdrowiona, chwalebna męczennico, szlachetna oblubienico Chrystusowa, która triumfujesz w świętym męczeństwie pełna pokory.
an 3	Gloriosa Catharina te laudamus iugiter ut regnare tecum polo possimus perhenniter.	Chwalebna Katarzyno, Ciebie wciąż wychwalamy, byśmy wiecznie z Tobą królować mogli w niebie.
an 4	Alma virgo te collaudat per orbem ecclesia tuis servulis instantes transfer ad caelestia.	Panno łaskawa, Ciebie wychwała Kościół po całym świecie, przeprowadź wszystkich, którzy mieniają się Twymi sługami, do świata niebiańskiego.
cap	Qui gloriatur (i)	Kto się chlubi (i)
r	Gloriosa Catharina (i)	Chwalebna Katarzyna (i)
v	Aurea (i)	Złota (i)

h	Catharina mirabilis atque Deo amabilis per omnia laudabilis nobis succurre miseris.	Katarzyno przedziwna i Bogu miła, we wszystkim godna chwały, nam nieszczęsnym pośpiesz z pomocą.
	Adsis nobis exulibus tuum festum colentibus et carentis virtutibus nos subleva sideribus.	Wspieraj nas, wygnańców czczących Twoje święto, i nas, cnót wszelkich pozbawionych, wynieś aż do gwiazd.
	De tuis sacris ossibus manat liquor languentibus curans eos doloribus tuis orationibus.	Z Twoich świętych szczątków sączy się płyn leczący z cierpienia za Twym modlitewnym wstawiennictwem.
	Post triumphum martyrii te portaverunt angeli in monte sacro Sinai sic iusserat vox Domini.	Po triumfie męczeństwa aniołowie Cię przenieśli na świętą górę Synaj, jak rozkazał głos Pański.
	Quae dum eras in saeculo corde vivevas [lege: vivebas] Domino florens flore virgineo Regis mittens in solio.	Która, póki byłaś w świecie doczesnym, sercem przebywałaś w Panu, błyszcząc kwiatem dziewictwa, na tron królewski wyniesiona.
	Unde virgo sanctissima nos de morte perpetua prece subleva assidua per saeculorum saecula.	Skąd, najświętsza Panno, uchroni nas od śmierci wiecznej ustawiczną Twą modlitwą przez wszystkie wieki.
	Hoc decus [lege: Deus] det omnipotens et Filius omnipotens cum Spiritu Paraclito qui regnat in perpetuo. Amen.	Tę chwałę przyjmij, niech ją da Bóg wszechmogący i wszechmocny Boży Syn z Duchem Poczyszycielem, który na wieki króluje. Amen.
vs	Ora pro nobis beata Catharina (i)	Módl się za nami, święta Katarzyno (i)
ad Magnificat an	Ave virgo Catharina paradisi lilium ave martyr gloriosa patris ora filium ut caelorum mereamur ingredi palatium.	Bądź pozdrowiona, Katarzyno dziewico, lilio rajska, bądź pozdrowiona męczennico chwalebna, proś Syna Ojca przedwiecznego, byśmy godni byli wstąpić do pałacu niebieskiego.

or	Deus qui dedisti legem Moysi in summitate montis Sinai et in eodem loco per sanctos angelos tuos corpus beatae Catharinae virginis et martyris tuae mirabiliter collocasti, presta quaesumus, ut eius meritis et intercessione ad montem qui Christus est, valeamus pervenire. Per.	Boże, który na szczycie góry Synaj dałeś prawo Mojżeszowi i na to samo miejsce przez twoich świętych Aniołów w cudowny sposób przeniosłeś ciało twej świętej Dziewicy i Męczennicy Katarzyny, prosimy, przez jej zasługi i wstawiennictwo, pozwól, byśmy do tej góry, którą jest Chrystus, dojść mogli. Przez.
or	<i>Commemoratio sancti Petri martyris</i>	<i>Wspomnienie świętego Piotra męczennika</i>
	Deus mundi creator (i) <i>transfertur</i>	Boże, stwórczo świata (i) <i>przeniesione</i>

	Ad Matutinum	Na jutrznię
inv	Regem regum laudum ecclesia qui hodie potenti dextera Catharinam vexit ad aethera.	Kościół sławi Króla królów, który dziś wynosi Katarzynę do chwały niebios, po prawicy Wszechmocnego.
h	Ad festum sanctae virginis Catharinae et martyris, Dei laetentur populi Per omne tempus saeculi.	W święto świętej Katarzyny, dziewicy i męczennicy, radują się narody Boże poprzez wszystkie wieki.
	Haec nam Virgo Deo digna, pia, dulcis ac benigna, bis sex (dies) ieiunando complevit in ergastulo.	Owa bowiem Panna miła Bogu, pobożna, łagodna i łaskawa, dwakroć sześć dni wypełniła postem i w odosobnieniu.
	Cum missus est Michael Archangelus et signifer, ut secura sit de praevio repugnantes vituperet.	Gdy posłany został archanioł i chorąży Michał, by bezpieczna była dzięki wskazującemu drogę, a stojących na drodze zgaśli.
	Ille cum quibus liceat dicens qui in Deo sperat, semper vincit si sufferat in Deo Christi gratia.	I mówiąc im wskazał, że godzi się mówić: ten, kto pokłada nadzieję w Bogu, zawsze zwycięża, jeśli tylko otrzyma w Bogu łaskę Chrystusową.
	Demum Christus apparuit quem Virgo sancta meruit videreque renuit mundum de quo non doluit.	Wreszcie Chrystus się objawił, którego święta Dziewica godna była ujrzeć, i uwolnił ją od świata, który z nią nie współcierpiał.
	Virgo nata regis Costi miserere semper nostri ne sit dies iudicii nobis poena supplicii.	Panno zrodzona z rodu królewskiego Kostusa, miej wciąż litość nad nami, by dzień sądu nie był dla nas karą cierpienia.

	Illud imple quae petisti et Tu Rex qui promisti ut in exitu animae sit nobis salus veniae.	Napełnij go tym, o co prosiłaś, i Ty, Królu, który przyrzekłeś, że przy zejściu z tego świata dusze dostąpią zbawienia i łaski przebaczenia.
	Laus honor et imperium sit Creatori omnium cum Nazareno Filio et Spiritu Paraclito. Amen.	Stworzycielowi wszystkich rzeczy niech będzie chwała, cześć i panowanie z Synem Nazareńczykiem i Duchem Świętym. Amen.

	In I Nocturno	I nokturn
an 1	Ad aeterni Regis laudem deprecamus modulam nam beatae Catharinae virginis sollempnia.	Ku chwale Króla wiekuistego z wszystkich sił niesiemy modły, bowiem trwa uroczystość błogosławionej Katarzyny dziewicy.
ps 1	Domine Dominus noster (i)	Panie, Pan nasz (i)
an 2	Beatissima regina Costi regis filia mansit patris post excessum iura tenens regia.	Błogosławiona królowa, córka króla Kostusa, pozostaje po śmierci tą, która sprawuje królewskie prawa ojca.
ps 2	Caeli enarrant (i)	Niebiosa głoszą (i)
an 3	Clara virgo Catharina claris docta laboris pollebat sacrificante conveniesque nobilis.	Jasna dziewico, Katarzyno, roztropna w szlachetnym trudzie, przybędziesz szlachetna, ty, która wślawiłaś się, składając ofiarę.
ps 3	Domini est terra (i)	Pana jest ziemia (i)
an 4	Dum videret properante virgo cultus daemonum intrat templum colitabat multitudo gentilium.	Kiedy śpiesząc, ujrzy dziewica cześć dla duchów złych, wkracza do świątyni i gromadzi wielką liczbę ludzi.
ps 4	Eructavit (i)	Wyrzywa się (i)
an 5	Erat virgo Catharina mirae plenitudinis omniumque videbatur oculis mirabilis.	Katarzyna była dziewicą pełną niezwyklej doskonałości i oczom wszystkich niezwykłą się jawiła.
ps 5	Deus noster refugium (i)	Bóg naszą ucieczką (i)
an 6	Festum sanctae Catharinae nostra colat concio ut illius mereamur inuari praesidio.	Niechaj nasze zgromadzenie czci święto świętej Katarzyny, byśmy byli godni schronić się pod jej obronę.
ps 6	Magnus Dominus (i)	Wielki Pan (i)
vs	Specie tua (i)	Piękno twe (i)

lectio 1	Catharina virgo Costi regis filia...	Katarzyna dziewica, córka króla Kostusa...
r 1	Post passiones martyrium sub caesare Maxentio Catharina laudabilis virginitatis lilio.	Po cierpieniach męczeństwa za cesarza Maksencjusza, chwalebna Katarzyna kwiatem dziewictwa.
-	Decorabat ecclesiam et ornavit martyrio.	Uświetniła Kościół i męczeństwem ozdobiła.
v	Virgo Dei pura pudore virginitatis.	Panna w Bogu czysta o wstydzie dziewiczym.
lectio 2	Et de potentu deorum...	I mocą Bożą ...
r 2	Gloriosa Catharina orta regali ingenie studiis liberalibus ornata dilectissimae.	Godna chwały Katarzyna z rodu królewskiego, odznaczała się szlachetnymi staraniami najmiłszego serca i godnego urodzenia.
-	Exemplum cunctis extitit caste vivendi et pie.	Pozostaje dla wszystkich przykładem czystego życia i pobożności.
v	Aurea quae Dominus coronavit laurea Christus.	Którą Chrystus Pan otoczył złotym wieńcem.
lectio 3	Dum vero Maxentius...	Kiedy zaś Maksencjusz...
r 3	Rex Costus genuit quam Christus item convocavit hoc caro spiritus haec.	Król Costus zrodził tę, którą Chrystus również powołał, tak ciało, jak i ducha.
-	Haec marcuit in te levavit.	To, co wędzło, w Tobie orzeźwił.
v	Virgo divina trahe nos ad te Catharina.	Przez Boga zesłana dziewico, pociągnij nas ku Tobie, Katarzyno.
lectio 4	Pro quaere Maxentius...	Dla wybadania Maksencjusz...
r 4	O Christi pietas o virtus atque potestas virginis ex membris sacris fluit.	O, jaka pobożność Chrystusowa, jaka pobożność oraz moc płynie ze świętych szczątek dziewicy.
-	Unda liquoris unde fides aegris infundit dona salutis.	Skąd przejrzystym strumieniem wody wypływa wiara dla chorych i dary zbawienia.

v	Virginis ob meritum manet hoc memorabile signum.	Przez zasługi dziewicy pozostaje godny upamiętnienia znak.
---	--	--

	In II Nocturno	II nokturn
	<i>Fit de sancto Petro martyre. Transfertur</i>	<i>Będzie o świętym Piotrze. Przeniesiony</i>
an 7	Gloriosae Catharinae virginis sollemnia celebremus quae per orbem recolit ecclesia.	Celebруем uroczystość chwalebnej dziewicy Katarzyny, którą Kościół słaui w świecie.
ps 7	Benedixisti (i)	Pobłogosławiłeś (i)
an 8	Hac in die Catharina caesaris insaniam fide fregit ac ruinae dedit idolatriam.	Tego dnia Katarzyna szaleństwo cesarza wiarą uśmierzyła i do upadku doprowadziła bałwochwalstwo.
ps 8	Fundamenta (i)	Fundamenty (i)
an 9	Inclita virgo doctorum destruxit sufficiam quos apene morte demptos reduxit ad praeuiam.	Niezłomna dziewica przełamała dowodzenia uczonych, których niemalże przez śmierć zabranych naprowadziła na właściwą drogę.
ps 9	Cantate I (i)	Śpiewajcie I (i)
an 10	Catherina gloriosa carcere recluditur quae sanctorum angelorum obsequiis alitur.	Chwalebna Katarzyna uwolniona z więzienia, która czczona jest przez posłuszeństwo świętych aniołów.
ps 10	Dominus regnavit (i)	Pan króluję (i)
an 11	Luce clara perlustratur carceris ergastulum quo beata Catharina Christum vidit Dominum.	W jasnym świetle przechodzi przez niewolę odosobnienia, w którym błogosławiona Katarzyna widzi Chrystusa Pana.
ps 11	Cantate II (i)	Śpiewajcie II (i)
an 12	Martyr Christi Catharina culpas nostras dilue ut caelestis regnum scalam valeamus scandere.	Męczennico Chrystusa, Katarzyno, winy nasze obmyj, byśmy godni byli wejść po stopniach do królestwa niebieskiego.
ps 12	Dominus regnavit II (i)	Pan króluję II (i)
	<i>In secundo nocturno ut supradictum est. Transfertur</i>	<i>W drugim nokturnie jak wyżej zostało wskazane. Przeniesiony</i>

vs	Posuisti Domine (i)	Ustanowiłeś, Panie (i)
lectio 5	Natalis sancti Petri Alexandrini...	W dzień narodzin świętego Piotra Aleksandryjskiego...
lectio 6	Quorum tres autem persecutorum...	Z których zaś trzech prześladowców...
lectio 7	Cumque se super in omni agone...	Kiedykolwiek względem siebie w każdym trudzie...
lectio 8	Satisque vigilanter...	Wystarczająco i czujnie...
	<i>Super canticum</i>	<i>Do kantyku</i>
an	Noster caetus clangat laetus sollemni laetitia ad honorem summi Regis laetabunda cantica.	Nasz radosny zastęp męczenników wyśpiewuje w uroczystej radości na cześć najwyższego Króla pełne wesela pieśni.
ca	Audite me (i)	Wysłuchajcie mnie (i)
ev	Simile est regnum caelorum (i)	Królestwo niebieskie podobne jest (i)
vs	Adiuuabit (i)	Wspomógł (i)
r 5	O mater in superis Catharinae virgino sanctissima o inenarrabilis constanter patronis.	O Matko wśród najwyższych najświętsza, Katarzyny dziewicy niewypowiedzianej ustawicznie patronki.
-	Quae Maxentii minas contemnens caelesti sponso convicta es.	Która nie zważając na groźby Maksencjusza, niebieskiemu oblubieńcowi została przyrzeczona.
v	Virgo pia martyr Dei intercede pro nobis ad Dominum.	Panno pobożna, męczennico Boża, wstawiaj się za nami u Pana.
r 6	Hodie virgo regia Catharina mater pia suffulta quia regno standit caelestia.	Dziś królewska dziewica Katarzyna, matka łaskawa, umocniona została, ponieważ staje w królestwie niebieskiego pałacu.
-	Cuius precamur praecibus adsis coniugi caelestis.	Którą błagamy prośbami, bądź blisko oblubienca niebieskiego.

v	Haec sic conferens oleum ingressus sponsi thalamum candore nitet nivei cruore ruber roseo.	Ona zaś, tak przynosząc olejek, wszedłszy do komnaty małżonka, bielą śniegu błyszczy, purpurowa czerwienią różaną.
r 7	Sancta Catharina Christi martyr audi rogantes servulos.	Święta Katarzyno, męczennico Chrystusa, wysłuchaj proszących sług.
-	Et impetratam nobis caelitus tu defer indulgentiam.	I z woli Bożej ześlij nam wyproszoną łaskawość.
v	O Catharina sidus aureum Domini gratia servorum gemitus solita sustine clementia.	O Katarzyno, gwiazdo złota, dzięki łasce Pana, płacz sług Twoich powstrzymaj Twą niezwykłą łagodnością.
r 8	O Catharina nobilis gloriosa laudabilis succurre nobis precibus te devote poscentibus.	O Katarzyno szlachetna, chwalebna i godna uwielbienia, przybądź z pomocą nam, pobożnie błagających Cię naszymi modlitwami.
-	Ut tecum Christi gloria praeservamur in aethera.	Abyśmy z Tobą łaskę Chrystusa zachowali w niebie.
v	O regina Catharina paradisi liliam posce plebis supplicanti beatam precamur.	O królowo Katarzyno, uproś, błagamy, błogosławioną lilię rajską dla proszącego Cię uniżenie ludu.

	In Laudibus antiphonae	Antyfony na chwałbę
an 1	Optatus dies rutilat in quo martyr ecclesia dignis extollit laborum Catharinae sollemnia.	Jaśnieje dzień wyczekiwany w którym Kościół uświęca cierpienie Katarzyny męczennicy jako godne sprawowania uroczystości.
an 2	Praeclara nobis gaudia Salvator confert hodie quod Catharinam munere decoravit victoriae.	Zbawiciel przynosi nam dziś radość wspaniałą, gdyż Katarzynę darem przystroił zwycięstwa.
an 3	Quam devotis obsequiis colit nostra religio effudit lac et sanguine pudoris testimonio.	O, w jak uniżonej bogobojności cześć oddaje nasza pobożność, tak wypływa mlekiem i krwią świadectwo skromności.

an 4	Regitur caelestis curia laudes dicant Altissimo qui Catharinam hodie coronavit martyrio.	Zbiera się zgromadzenie niebieskie i chwałę głosi Najwyższemu, który Katarzynę dzisiaj uwieńczył męczeństwem.
an 5	Splendor aeterni luminis te supplices te possimus ut Catharine martyris caelsis iungamus coetibus.	O, blasku wiecznej światłości, pokornie Cię prosimy, byśmy w zastępach niebieskich złączyli się z Katarzyną dziewicą.
cap	<i>Ut supra</i>	<i>Jak wyżej</i>
r	Martyr et alma Dei	Męczennico i łaskawa Boża
-	Virgo constans Catharina	Dziewico, niewzruszona Katarzyno,
v	Possimus ecce Rex quod nobis sis medicina.	Prosimy Króla, byś była dla nas lekiem.
h	Catharina mirabilis (i)	Katarzyno przedziwna (i)
vs	Ora pro nobis (i)	Módl się za nami (i)
ad Vesperas [lege: ad Benedictus] an	O summa Christi pietas omni laude dignissima quae Catharinae virginis longe declaras merita nam ex ipsius tumulo sacri liquoris unctio manetque caecis oculos reddit et sanat languidos.	O najwyższa dobroci Chrystusowa, najgodniejsza wszelkiej chwały, która zasługi Katarzyny dziewicy sławisz na wieki, bowiem z jej świętego grobu płynny olejek wypływa, wrzok przywraca niewidomym i uzdrowia chorych.
	<i>Caetero ut supra. Commemoratio sancti Petri</i>	<i>Reszta jak wyżej. Wspomnienie świętego Piotra</i>

	Horae minores	Godziny mniejsze
an ad I	Ave gemma claritatis ad instar carbunculi ave rosa paradisi more flagrans balsami. Catharina virgo felix gloriosa meritis assistantes tuis festis caeli iunge gaudiis.	Witaj, perło łagodności, podobna brylantom, witaj różo rajska, lśniąca na podobieństwo balsamu. Katarzyno, szczęśliwa dziewico, godna chwały dla Twych zasług, uczestniczących w Twoim święcie, przyłącz do udziału w radości niebieskiej.

an ad III	Ave gloriosa virgo ave sponsa Regis regum speciosa ave viva Christi hostia tua devote celebrantibus sollemnia impetra caelestia suffragia.	Witaj, panno chwalebna, Witaj, wspaniała oblubienico Króla królów, witaj, żywa ofiaro Chrystusa, świętującym nabożnie Twoją uroczystość wyjednaj przychyłość nieba.
an ad VI	Virginis eximiae Catharinae martyris almae festa celebrare da nobis Rex pie Christe.	Daj nam cześć święto niezwykłego dziewictwa i czystego męczeństwa Katarzyny, Chryste, Królu łaskawy.
an ad IX	Honestatis speculum castitatis vinculum Catharina Conditorem saeculi Salvatorem populi nobis ita ut condonet et coronet in gloria nos laudantes et cantantes. Alleluia.	Niech Katarzyna, zwierciadło szlachetności i poręka czystości, ubłaga za nami Stworzyciela ludzkości i Zbawiciela ludu, by ukoronował w chwale nas, chwalebnych i śpiewających. Alleluja.

	Ad (II) Vesperas	Na (II) nieszpory
an 1	Gratulare Sion (i)	Raduj się, Syjonie (i)
	<i>Capitulum, hymnus, versiculus ut supra</i>	<i>Capitulum, hymn, wersykuł jak wyżej</i>
r	O Christi pietas (i)	O dobroci Chrystusowa (i)
v	Virginis (i)	Dziewictwa (i)
ad Magnificat an	O caelestis regni rosa Catharina gloriosa quae probata velut aurum coram Christo defers laurum esto lapsis medicina veneranda Catharina ut tecum laudis iubilum canamus autem Dominum.	O róże królestwa niebieskiego, chwalebna Katarzyno, któraś pożądana niczym złoto, wobec Chrystusa nosisz wieniec laurowy, bądź lekiem dla upadających, godna czci Katarzyno, byśmy zaś z Tobą radosny śpiew chwały zanosili Panu.
ca	Magnificat (i)	Uwielbiaj (i)
	<i>Hymnus, versiculus, responsorium, oratio ut supra</i>	<i>Hymn, wersykuł, responsorium, modlitwa jak wyżej</i>

REFERENCES

Studies

- Altés i Aguilo Francesc X., *El breviari del monestir de Lagrassa imprès l'any 1513, i el seu homiliari catalanonarbonnes*, „Miscellània litúrgica catalana” 8 (1997), pp. 73–107.
- Amiet Robert, *Missels et bréviaires imprimés (Supplément aux catalogues de Weale et Bohatta). Propres des Saints (édition princeps)*, Paris 1990.
- Analecta Hymnica Medii Aevi*, ed. G.M. Dreves, vol. 18, Leipzig 1894; vol. 26, Leipzig 1897; vol. 46, Leipzig 1905.
- Assion Peter, *Katharina (Aikaterinê) von Alexandrien*, in: *Lexikon der Christlichen ikonographie*, vol. 7, ed. W. Braunfels, Rom-Freiburg-Basel-Wien, 1990, col. 289–297.
- Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis A-I*, ed. S. Bollandiani, Bruxellis 1898–1899.
- Blasina James J., *Music and Gender in the Medieval Cult of St. Katherine of Alexandria, c.1050–1300*, Cambridge MA 2015 [typescript, doctoral dissertation, Harvard University].
- Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France*, vol. 7, ed. P. Fournier, Paris 1885.
- Chevalier Ulysse, *Repertorium Hymnologicum*, vol. 4, Louvain 1912.
- Gazeau Véronique, *Les abbés bénédictins de la Normandie ducale*, „Anglo-Norman Studies”, 26 (2003) pp. 75–86.
- Gazeau Véronique, *Normannia monastica. Prosopographie des abbés bénédictins (Xe–XIIe siècle)*, Caen 2007.
- Lafond Paul, *Abbaye de Saint-Savin de Lavedan (Hautes-Pyrénées) (suite et fin)*, „Bulletin Monumental” 53 (1887), pp. 5–18.
- Lemarié Joseph, *Le bréviaire de Ripoll, Paris, B.N. lat. 742. Étude sur sa composition et ses textes inédits*, Montserrat 1965.
- Leroquais Victor, *Les brevaires manuscrits des bibliothèques publiques de France*, vol. 1, 4, Paris 1934.
- Norton Frederick J., *Printing in Spain 1501–1520*, Cambridge 1966.
- Paprocki Henryk, *Katarzyna Aleksandryjska, II. Kult*, in: *Encyklopedia katolicka*, vol. 8, ed. A. Szostek, Lublin 2000, col. 986–987.
- Répertoire bibliographique des livres imprimés en France au seizième siècle*, XVIII 77:1, eds. L. Desgraves, J. Betz, J. Muller, Baden-Baden 1974.
- Schill Peter, *Ikonographie und kult der hl. Katharina von Alexandrien im mittelalter. Studien zu den szenischen darstellungen aus der Katharinenlegende*, München 2005 [typescript, doctoral dissertation, Ludwig-Maximilians-Universität].
- Walsh Christine, *The Cult of St Katherine of Alexandria in Early Medieval Europe*, Hampshire-Burlington 2007.

GRATULARE SION ALMA. NIEZNANE OFICJUM O ŚW. KATARZYNIĘ Z ALEKSANDRII

Abstrakt

Artykuł jest pierwszą edycją oficjum brewiarzowego o św. Katarzynie z Aleksandrii *Gratulare Sion alma* z brewiarza benedyktyńskiego opactwa w Saint-Savin en Lavedan na pograniczu francusko-hispańskim. Brewiarz jest przechowywany w Bibliotece Miejskiej w Tuluzie (ms. 73). Oficjum nie zostało ujęte w serii *Analecta Hymnica*, a w *Repertorium Hymnologicum* widnieje zaledwie jego incipit, który Ulysse Chevalier zanotował na podstawie drukowanego, późniejszego *Breviarium Grassense* (Toulouse 1513). W rękopisie z Saint-Savin en Lavedan oficjum istnieje w XV-wiecznej warstwie, dlatego mamy prawo przypuszczać, że jest to najstarszy znany obecnie przekaz *Gratulare Sion alma*. Ma ono strukturę benedyktyńską i w dużej mierze stanowi twórczość oryginalną. Niemal wszystkie antyfony i większość responsoriów to – jak się wydaje – twórczość lokalna, niemająca odpowiedników w europejskich źródłach liturgicznych. Opisany rękopis 73 nie jest jedynym zachowanym brewiarzem z Saint-Savin en Lavedan. Istnieje także wcześniejszy, dwutomowy brewiarz z tego samego opactwa, przechowywany w Bibliotece Miejskiej w Bagnères-de-Bigorre (manuskrypty 31 i 32 z XIV wieku), jednak nie zawiera on oficjum o św. Katarzynie.

Słowa kluczowe: Św. Katarzyna z Aleksandrii; oficjum; brewiarz; liturgia